

A Magyar Nemzet vitafóruma

Mi lesz veled, Óbuda?

A címben megfogalmazott kérdés nem az új, ágaskodó lakónegyednek szól, amit már joggal nevezhetnénk akár Új-budának is. Ennek a jelene és jövője mindig a szemünk előtt van, akár csak gyermekünké, akit szeretve dicső-rünk és korholunk. De mi lesz a régi Óbudával, ami itt agonizál, s itt múlik el a szemünk előtt? Marad-e belőle valami megőrzésre érdemes, amit megtűrhetne a terebélyesedő betondzsungel?

A Templom utcai ház

Minap kollégáink is nyugtalan riadalommal kérdezte lapunk hasábjain, hogy megmarad-e például Krúdy Gyula utolsó lakása? Aggodalma engem is fölriaszt. Noha azt is jól tudom, hogy Krúdy, akinél magyar író több és szebb édes-keserves álmot talán soha nem látott, bizony ő való-jában alig három esztendeig lakott Óbudán, a hajdani Templom utcában. De ez a kurta három esztendő és a ház, ami még áll, mégis végérvényesen Óbudához fűzi őt. Van-nak helyzetek és esetek, amikor nem az évek száma, a döntő: a pihekönnyű évtizedek mellett néhány esztendő ólomsúlya többet nyomhat a latban. Azt hiszem, Krúdy Gyula esetében is fontosabbnak kell megítélnünk életének azt a keserves három esztendőt, amit Óbudán töltött, mint az előtte való pontosan negyven évét, tizenkét évét, amikor lényegében mindig a Margitszigeten lakott.

A kis ház falán emléktábla. Bevallom, sokszor elmentem ehhez a házhoz, megnézni az ablakot, ahonnan kitekintett. Egy régi fénykép is nyomat-kot ad a képzőletnek: Krúdy párnán könyököl az ablakban, kezében hosszú cigarettá, s egy kötényes, iparos forma emberrel beszélget. Az ablak alatt málik a vakolat, akár csak nemrég. Az idillien derűs fotográfiával szemben Krúdy Gyula óbudai három esztendeje s ez a kis ház lidéres emléképe a magyar irodalomnak.

Miért? Itt kértek ellene csodát hitelezői, s itt kellett vagonfalonasági esküt tennie. Élete végső kínjaiban, beteg-ten itt kapott kilakoltatási végzést 360 pengő lakbértá-ralékért. Halála előtt, miközben végrehajtók zaklatták, ebben a lakásban még a villanyt is kikapcsolták. Szellemi életünknek fájdalmasan tragikus — de nincsen is rá szó milyen — emlékhelye ez a ház.

A felhőtlen-zöldszilvánis Krúdy-Óbuda romantika nem tudom hogyan született? Mindenesetre hazug illúzió, amely egyet el kellene feledni, mert Krúdy Gyulát nem a nevezetes Kélli-borozó fémmel-zi, s nem is a Korona vagy a Bródy-kávéház fűzte Óbudához. Annál több: az emberek. A régi óbudai kétkezi munkások különös-szép világa. A számlálhatatlan óbudai borozókban való elfordulása ilyen megvilágításban egészen más értelmű.

Tíz évvel ifjabb kortárs-barátját, Tersánszky Józsi Jenőt magam is sokszor láthatam, amint a Márvány utcai borkimérésben, Lacínál, egy pohár bor mellett órákon át beszélgetett vasutasokkal, munkásokkal, öreg nyugdíjasokkal. Nem a borozó volt a lényeg, hanem az emberek. S tudva tudom, hogy az ily módon megismert emberi sorsok és viszonylatok az ő műveibe is fölszívódtak, mint a cserép m. skálira öntött víz.

Krúdy esetében is körül-belül ennyit jelenthettek ezek a korcsmázások.

Mit érdemes meghagyni

Nem tudom, megmarad-e Krúdy Gyula utolsó lakóháza? De lassan odavesznek a macskaköves óbudai utcák, ahol annyiszor kivágják a szelíd fákat, s a megmaradt pislaszemű házakat csakhamar el-takarítják a bulldozerek. Ami a házak legtöbbjét és a sötét utcákat illeti, valljuk be, nem kár értük.

S ha vitázunk is azon, hogy jól sikerült-e, amit a város-rendező megálmodott: az új lakónegyed immáron eleven valóság. A tervezőt nem érheti vád, az ő elképzelt szán-déka korunk derűsebb világát idézné; kompozíciója harmo-nikusan illeszkedik a tájba. De a házakat nem ő tervezte: homlokzatuk sík unalma az eldologiasodott építészet jel-legtelen remeklése. Gondosan kilógóztak belőle minden em-beri tartalmat.

De mi marad a régi, petu-niás, leánderes Óbudából? Mit érdemes belőle meghagyni? Tudomásunk szerint meg-őriznek néhány jelentős mű-emléket: már serényen mun-kálkodnak a Zichy-kastély rendbehozatalán, hogy majd az ifjúság és a művelődés cél-jait szolgálja. S végre rendbe-hozták a gyönyörű, klasszicista zsinagógát! Mi lesz belőle? Textilipari múzeum. A sok-sok előzetes nyilatkozat szem-lemében célszerűbb lett volna megvalósítani benne Buda-egyháza egyetlen színházát. Ugyancsak megmarad a Se-lyemgombolyító, ez a nevezetes ipartörténeti műemlék, ami jellegénél fogva nyilván célszerűbben és okosabban szolgálhatná a textilipari em-lékek megőrzését.

Hiába is medítálok ezen, noha tudva tudom, hogy eljő az idő egykor, talán nem is olyan soká, amikor majd újra nagy-nagy költséggel színház-zá formálják az erre oly ki-válóan alkalmas épületet, his-zen ez volna ésszerű, s Tex-tilipari Múzeum lesz a Se-lyemgombolyítóból...

Ami veszendőbe megy

Akik valójában lelkükön viselik Óbuda sorsát, mindent elkövetnek azért, hogy a be-cses emlékek megmaradjanak. Elegendő fölledzni a Zá-por utcai kisdíjakok példásan szakszerű helytörténeti gyű-jtővállalkozását. És hol van még olyan tanács, amelyik ek-kora hozzáértéssel és energi-ával gyűjtené az elmúlt tele-pülés emlékeit? Tártyakat, írásos dokumentumokat egy-aránt.

Nem rajtuk múlik, hogy a régészeti kutatás és az épít-kezés útjára valahogy Óbudán sincs összhangban. Így hát na-pi sétáinkon is láthatjuk, ahol árkok ásnak, vagy exkavató-rok serénykednek, hogy most különösen sok dolog volna itt a régészetnek. Különböző ko-rok egymásra rétegződött cse-rép- és kőfal maradványait veti ki a föld lépten-nyomon a Zápor utcától a Bogdáni útig, még a Megyfa utca tá-jkán is, pedig figyelemre int az itt föltárt Hercules-villa egyedülálló mozaik padlózatá-val. Attól tartok, soha nem tudjuk meg, hogy ezen a tájon mi megy most veszendőbe.

Szóvá tettük már a szétjárt középkori pincék sorsát is, amelyeknek megmentése egy-általán nem hátráltatja volna az építkezést. Nemrég egy le-vélíró hívta fel figyelmünket a még ép Szőlő utca 79. számú ház pincéjére.

A ház most fölönorvasi épület, s a gyámkövek tanú-

sága szerint 1868-ban épült. Szakemberrel mentem el föl-deríteni, mond-e valamit az a pince és a ház. Hát megszól-lalt mindkettő. S nagyon is sokat mondott. Az U alakú pince köveit jó válmagasság-ban minden valószínűség szer-int a középkorban rakhatták. Ha nem régebben. A boltoza-ta cseh-süvegű. A pince vo-nalát követi az épület alak-zata is, amelynek hajdan volt gazdája valamiféle iparos le-hetett. Talán tímár, talán kék-festő?

Elmúlt világ

Ugyancsak nem kenyerem az ipartörténeti kutatás, de elképzeltém, milyen jó volna, ha a régi Óbudát nemcsak a kacsából előkerülő tárgyak-kal, néha límlommal próbá-nánk megőrizni.

Az életformát is föl kellene mutatni, azt ami visszavonha-tatlanul elmúlt. Igen, éppen itt a modern, tizemeletes há-zak tövében kellene megtalál-ni azokat a helyeket, ahol hi-telesen ábrázolható volna a régvolt szőlőművesek, kékfes-tők és egyéb iparosok elmúlt, keserves-derűs világa.

Pacsirta utca 11. Rupp-féle ház. Még áll. Akik építették, vincerétek voltak. A bors-pincében most is ott van a múlt század közepén épült ha-talmas prés, Barátom, akivel a Rupp-féle házban jártam, hivatott szakember, néprajz-os, az anyagi művelődés dolgaival foglalkozik, s nem csupán a magyar paraszti életformát is-meri.

Ily módon nem a hírlapíró képzelete csapong e megfo-galmazásban: bizony a Rupp-féle házat is meg kellene hagyni. Nem is nagy költség-gel rendbe lehetne hozni, s könnyen visszaállítható volna eredeti formájában. Most pa-latetos, ugyanis 1914-ben le-égett a ház tetőszerkezete. De ebben a foglatban is még pontosan rekonstruálni lehet-ne a régi óbudai szőlőműve-sek életformáját.

Már árnyas este van. De még járom a maradék utcá-kat.

Egyre kevesebb nyoma lát-szik annak a rég volt Óbudá-nak, amit Krúdy Gyula, Gel-leri Andor Endre, Halász Gá-bor és Kassák Lajos is látha-tott.

Kétség és szorongás fog el: vajon nem volnának-e érde-mesek az eljövendő Óbuda új nemzedékei arra, hogy nekik is megőrizzünk valamit ebből a lassan elmúló világból?

Kiss Károly

A háttér és az építés esztétikája

Az óbudai építkezési vitá-ban megszólaltak a legilleté-kesebbek is. De vajon amit el-mondottak, megnyugtatta, ki-elégítette-e azokat, akik a tájképi adottságok elhanyagol-lását, a szép hegyvonulat el-takarását kifogásolták?

Rácz György vitaindító cik-kében (Magyar Nemzet, 1972. november 15.) joggal kifogá-solta azt, ami Óbudán törté-nik. Meggyőzően mutatott rá arra, hogy az itt alkalmazott építészeti megoldás „elfalazta a hegyek látványát szemünk előtt...” Példára is utal, hogy miként lehetett volna az épít-kezést szerinte helyesebben megoldani. A budafoki tor-nyóházakat említi, amelyek „esztétikus tömegükkel, jól tá-jolt lakásaikkal, ritmikus meg-jelenésükkel minden szempon-tot kielégítenek, s közöttük, mint ritka rács mögött meg-jelenik a dombor, illetve a dombokra épült villák elől sem falazza el a kilátást a Duna völgyére”.

Erdemes az elmúlt hónapok távlatából felidézni ismét a vitaindító cikk lényegi tartal-mát, a tájkép megcsontítását. Erdemes felidézni ismét, hogy láthassuk: a benne megfogal-mazott kívánsággal szemben milyen keveset ígértek, meny-nyire nem kielégítőek a vála-szok.

Sajnos, már a cikkhez köz-vetlenül csatlakozó első vá-lasz sem volt kielégítő. Mert való igaz ugyan, amit dr. Prei-sich Gábor, kitűnő városren-dezőnk ír, hogy „félíg kész” lakótelepről van szó, melynek építkezése során eddig csak a hágyári elemekből összerak-ott nagy tömegű s egyforma magasságú lakóépületek ké-szülnek el; s még késik az Árpád-híd környékén létesítendő városközpont kialakítása, amely különböző magasságú és különböző rendeltetésű (irodaházak, áruházak stb.) — nem hágyári — épületeivel feloldja majd az egyforma magasságú lakóépületek egy-hangúságát. — Mező Lajos, Óbuda városrendezésének ter-vezője is utal arra, hogy „... az elfalazás érzést a Flórián-terrel párhuzamosan állított Szőlő utcai maxiház keltheti. Tudni kell azonban azt, hogy ez elé kerül majd az észak-budai városrész központja, a toronyházakkal. Ez a központ lesz az elsődleges látvány.”

A tervező által megálmo-dott szép előtér minden bi-zonnyal felépül egyszer, s bi-zonnyára nagymértékben javi-tani fogja majd a jelenlegi eléggé sivár látképet. De azon-már nem segíthet, hogy a ti-zenegy szintes Szőlő utcai sza-lagház, amely lehet vagy két-

száz méter hosszú, és har-minc méter magas, nagy da-rabon eltakarta a mögötte hú-zódó hegygerincet. Ha megál-lunk a közelében a Vörösvári úton, éppen csak a gerinc leg-felső része kandikál át az óri-ás ház felett. Hiába építik te-hát az előtérben a legváltoza-tosabban kialakított épület-együtteseket, ez már nem se-gít azon, hogy a Szőlő utcai óriási fal (s mögötte a rövidebb Solyvár utcai szalagház) ezen a szakaszon végérvényesen tönkre tette a tájképet. Rácz György észrevétele e tekintet-ben tehát egyáltalán nem volt elhamarkodott.

De nem csupán a Szőlő utcai épületről van szó! Rendkívül elönytelen a kép akkor is, ha valaki a Római-fürdő — Aquinumi felől közeledik Óbuda központjához. Jó dara-big szabadon élvezheti a me-redeken felszökő óbudai he-gyek pompás látványát. Az-után hirtelen vége szakad a szép panorámának: közvetlen a Szentendrei út mellé, azzal párhuzamosan épített házak eltakarják a táj természeti szépségét.

Budapest főváros a cente-nárium alkalmából meghívta az európai fővárosok vezetőit, akik a találkozóra előadásokat készítettek. A BUDAPEST cí-mű folyóirat sorra közli eze-ket a tanulmányokat, amelyek rendkívül tanulságosak és ér-dekesek. Vitánk szempontjából különösen jelentős Ivan Panevna, Szófia Város Népi Tanácsa elnökének az előadá-sa: „Szófia perspektívák fej-lődése és a zöldterületek” (1973. januári szám). Megtud-juk belőle, hogy a hatodik öt-éves terv során (1971—1975. között) 220 hektár területen fogják telepíteni az ún. Déli-parkot, amely összeköti a Vi-tosa-hegyet a központi város-résszel. Továbbá, hogy „... a természetes környezettel való összhang érdekében a Vitos-a-hegy felé terjeszkedő épületek emeletszámának csökkentését határozták el”. Ime, így védik bulgár barátaink fővárosuk természeti tájképet. Noha a Vitosá mintegy ötször olyan magas, mint a szóban forgó óbudai hegyek. Mi pedig fa-lat húzunk a hegyvonulat elé. S nagy szakaszon kikapcsol-juk azt a pompás látványt, hogy mint emelkedik ki hir-telen és meredeken, csaknem közvetlenül a Duna menti sík lapályból a Hármashatár-hegy csoportjának pompás vonu-lata.

Mindez annál inkább is ért-hetetlen, mert városrendező-ink is teljesen egyetértenek a tájképi szépségek megbecsülé-sével. Dr. Preisich Gábor ezt írja: „Mint építésznek, város-rendezőnek, nekem is fáj, hogy ez a folyamat (sok ezer ember lakáshoz juttatása) az Árpád-hídról feltároló látkép feláldozásával járt. Az új há-zak mérev, egyforma magas tömeget kellemetlenül elvág-ják a hegyek vonulatának megszokott látványát”. (M. N. 1972. november 15.) — Mező Lajos pedig azt pa-naszolja, hogy az Árpád feje-delem út és a Lajos utca kö-zötti terület beépítésének a tervét megváltoztatták, s ezál-tal „az elrendezés városképi-leg kevésbé hatásos, a parkok védtelenebbek, a hegyekre való rálatás kedvezőtlenebbé válik, s így kétségkívül „fal”-szerű lesz az épületek megjelenése. Ezen még az épületek elé he-lyezett toronyházak sem tud-nak sokat javítani.” (M. N. 1973. január 24.)

A Magyar Nemzetben meg-indult a vita a továbbiakban az eredeti terven eszközölt változtatások körül folyt. Heincz Mihály, a Fővárosi Ta-nács illetékes főosztályának vezetője szerint egy hosszabb

időn át tartó, több szakaszban történő építkezésnél a kisebb változtatások elkerülhetetlenek. Lényeges eltérésre azon-ban nem kerül sor, erre nincs is mód, mert az eredeti terv már „elődöntötte a területfel-használás, a főútvonalak és a közművek hálózatának sorát és ezáltal lényegében kötött a beépítés lehetősége is.” A tervnek szerinte kell annyi rugalmassággal rendelkeznie, hogy kibírja ezeket a változ-tásokat, amelyek követke-zésében az eredeti elgondolás esetleg szűrkül, torzad, de nem ritkán városképi szempontból előnyösebbé is válik. (M. N. 1973. február 20.) — A város-rendezőik viszont úgy vélik, hogy ezek a változtatások egyáltalán nem jelentéktelenek. Dr. Preisich Gábor újabb hozzászólásában (M. N. 1973. március 6.) elmondja, hogy „városrendezési tervünket so-rozatosan érik olyan módosít-ások, amelyek pillanatnyi igényeknek, vagy kényelmi szem-pontoknak engedelmessé az eredeti terv koncepcióját súlyosan megzavarják. A vá-rorendezési terv készítőjének ezekkel szemben rendszerint nincs vétőjoga, sokszor még véleményét sem kérdezik meg.” Alitásiának igazolására felsorolja azokat az elönytelen változtatásokat, amelyek az Üllői úti, az újjalotai és az örmezői lakótelepek építkezé-sénél történtek az eredeti terv-el szemben.

Nagyon jól mutat rá dr. Preisich Gábor ugyanebben a hozzászólásában arra, hogy mennyire helytelen, „ha az „esztétikát” — ami ebben az esetben a lakótelep otthono-ságának barátságos megje-lésének a követelményét je-lenti — háttérbe szorítjuk. Az esztétikus megjelenés nem ö-nékl, hanem a használhatósá-gnak döntő eleme, elhanyagol-ása több emberöltőre hathat károsan.”

Nagyon melegen egyetér-tünk ezekkel a szavakkal. De egyben kiegészíteni is szeret-nénk. Vajon a természeti hát-tér nem szerves része-e ennek az esztétikai képnek? Ott, ahol ilyen van. Például Óbudán. Nem lehet kétség, még a teljesen laikus előtt sem, hogy egy-egy ilyen — nagyobb vi-déki városok lakosságszámá-val vetekedő — városrésznél „egyetlen nekilendülésre” való megépítése óriási feladat. „Természetes — írja Heincz Mihály —, hogy ennek a ha-talmas arányú, rendkívül bonyolult feladatnak a megvaló-sítása sokféle szakember hos-zsú időn át való együttműkö-dését igényli. A tervek sok fá-zison keresztül több szervez-őintézetben igen bonyolult egyeztetésekkel érlelődnek, kristályosodnak, változnak”. Nagyon szemléletes ez a ma-gyarázat. De vajon a hosszú érlelődési folyamat során kel-lő figyelmet kapott-e a beépít-endő városrész természeti tájképének lehető fenntartása is? Mert ennek a megvalósu-lásban nyomát sem látni. Az építésznek egyik régi szép tö-rekvése, mely az ókortól szá-zadunkig végigkísérte az em-beriséget: az emberi építme-nyeknek a természeti tájba való beillesztése, úgy látszik, teljesen háttérbe szorult.

Az óbudai építkezéseket a közvélemény széles körű ér-deklődése kísérte. Levelek áradata érkezett a Magyar Nemzet szerkesztőségébe. A lap szerkesztőségi cikkben is foglalkozott a kérdéssel. Ezt újabb hozzászólások követték. Végeredményben azonban a négyhónapos vita nem hozott megnyugtató eredményt. Ma is azt kérjük, amivel a vita megindult: Ne így építsék to-vább Óbudát!

Pápa Miklós dr.